

ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ І ТРАНСПЛАГІАЦІЯ (лист до редакції)*

У Віснику національного університету «Львівська політехніка», серія «Проблеми української термінології», 2008, № 620, с. 55–61 була опублікована стаття Богдана Рицаря, Романа Рожанківського та Романа Микульчика «Транслітерування українських текстів з кирилиці в латиницю» [1]. На наш погляд, стаття містить грубі порушення норм наукової етики, зокрема там відсутні посилання на попередні роботи розробників української латиниці, які використовують автори.

Автори згаданої статті познайомилися з самою ідеєю латиниці під час нашої доповіді на львівській конференції 1994 року [2]. Раніше ні в кого з авторів [1] робіт на цю тему не було. У 1996 році під час конференції у Львові Р. Рожанківський робить доповідь про транслітерацію [3], у якій «забуває» послатися на попередників, праці яких нашою вихвалили його на цю роботу. На той час у нас уже було 5 публікацій на тему транслітерації: [2, 4–7]. Немає жодного посилання на наші праці і в [1] – хоча автор цих рядків багато років працює в цьому напрямку, маючи чималу кількість робіт на цю тему в збірниках і реферованих виданнях [2, 4–18], серед яких є й статті в міжнародних журналах [13, 17]. Як можна було «не помітити» праці такого відомого спеціаліста?

Термін *латиниця*, яким активно послуговуються автори [1], був уведений нами в 1995 році в роботі [7]. Цей термін зареєстрований також у ДААСП України [19]. Автори статті [1] мали також можливість безпосередньо познайомитися з уведеним нами терміном «латиниця» під час нашої доповіді на конференції у Львові 1996 року [8]. Зауважимо, що спочатку далеко не всі мовознавці підтримали цей термін, і нам довелося докласти певних зусиль для його впровадження.

Активно використовуються в [1] запропоновані нами *принципи транслітерації*, які були подані, озвучені та затверджені на розширеному засіданні колегії Держстандарту України 21 травня 1996 року. Ці принципи були викладені також під час нашої доповіді на згаданій конференції 1996 року у Львові [8] (див. також [9–18]):

- ◆ *системність* (латиниця – єдина система, елементи якої існують не розрізнено, а пов'язані за певними ознаками);
- ◆ *точність* (адекватне відтворення кожної букви кирилиці);
- ◆ *взаємна однозначність* (взаємнооднозначна відповідність між кожною буквою кирилиці та символом латиниці, що може включати кілька літер);
- ◆ *зворотливість* (відновлення початкового тексту після повторного транслітерування);
- ◆ *безпосередність* (відсутність мови-посередника – англійської, французької, латинської тощо);
- ◆ *традиційність* (врахування фонетично-графічних традицій української мови та вживання окремих графем латинської абетки);
- ◆ *нормативність* (відповідність нормам чинного українського правопису);
- ◆ *кодівність* (вживання латинських символів з кодами ASCII 0-127 – без діакритичних знаків – що необхідно для комп'ютерного пересилання).

У [1] наводяться такі принципи: нормативність, системність, універсальність, літерооснащеність, одномовність, безпосередність, традиційність, повнота, однозначність, зворотність, точність, запрограмованість, простота системи. Це фактично дублювання наших принципів.

У [15] (див. також [9–14, 17]) ми пишемо: «Латинізоване письмо необхідне і для запису пісень у тих мовах, де слова пишуться справа наліво – адже ноти завжди читаються зліва направо. У містах Еллади назви вулиць подаються у двох формах: елліницею та латиницею. Якщо спиратися

* Лист публікується в авторській редакції без змін та скорочень. Редакція Вісника вважає твердження автора некоректними і дискусійними. Редакція доручає Б. Рицареві, Р. Рожанківському та Р. Микульчику дати вичерпну відповідь на лист М. Вакуленка – відповідальний редактор Л. Полюга

на загальноприйнятій засади міжмовних взаємовідносин, то й Україну на міжнародній арені повинна представляти державна мова. Для «експортного» запису українських текстів латинськими буквами у документах, угодах, паспортах, друкованих виданнях та картах, міжнародних телеграмах, електронній пошті та в інших телекомунікаційних мережах і т. д. необхідна українська латиниця (УЛ), яка є важливим доповненням до нашого правопису».

Б. Рицар та ін. [1] пишуть таке про сферу застосування латиниці: «імена й прізвища громадян України у документах, що засвідчують особу;

- власні назви населених пунктів, вулиць, майданів, установ, закладів та інших об'єктів на географічних картах, шляхах, вулицях, будинках і засобах усіх видів транспорту та в документах;

- імена й прізвища авторів та назв творів, видавництв тощо в бібліографічній праці (каталоги, абеткові покажчики, реєстри, списки публікацій);

- наукові тексти, зокрема мовознавчі, словники тощо;

- адреси та інші інформаційні тексти міжнародної пошти та телекомунікаційних мереж;

- тексти спілкування через міжнародну пошту, зокрема електронну, та телекомунікаційні мережі.

- у всіх сферах діяльності (право, зв'язок, комерція тощо), коли потрібно український текст записати латиницею».

Це повторення наших положень. Автори [1] повторюють і нашу тезу про те, що латиниця – це доповнення до українського правопису.

У [15] (див. також [9–14, 17]) ми пишемо: «Яскравим прикладом транслітераційної відповідності є представлення тексту за допомогою гасвиці та вуковиці в сербохорватській мові». Автори [1] пишуть: «Зауважмо, що слов'янські мови з латиницею – це джерело латиничних відповідників для літер зі слов'янських кирилических мов. Наприклад, літери хорватської абетки – це транслітеровані на латиницю літери сербської абетки».

Транслітераційна таблиця А лише за двома пунктами (літери «г» та «ь») відрізняється від нашої таблиці (Табл.1), наведеної раніше в працях [13; 14; 17], а також у звіті за проектом RSS OSI/HESP № 1034/1996 «Східнослов'янська латиниця» та в наших пропозиціях до плану міждержавної стандартизації 1998 року, поданих до Держстандарту України і розглянутих ТК СНТТ.

Транслітераційна таблиця Б за трьома позиціями повністю (літери «х», «щ», «ь») і однією – частково (літера «г») відрізняється від нашої таблиці (Табл. 2), поданої в [2; 4–17], а також у наших пропозиціях до плану міждержавної стандартизації 1998 року. Автори згаданої статті мали змогу безпосередньо познайомитися з нашою таблицею під час львівської конференції 1994 року [2]. У той же час відмінність таблиці Б у згаданій статті від наведеної в стандарті ГОСТ 16876-71 складає 7 позицій (це літери «г», «г», «и», «і», «й», «х», «щ»), що вдвічі більше, ніж відмінність від нашої. Якщо взяти до уваги, що йдеться якраз про ті літери, які можуть мати кілька варіантів транслітерації (на відміну, скажімо, від «а», «о» та ін.), то це істотна різниця. Але посилання на ГОСТ 16876-71 є (а також на газетні публікації), а на наші – немає.

Зазначимо, що саме КНУ імені Тараса Шевченка визнаний вітчизняними та зарубіжними фахівцями як розробник української латиниці. Про це свідчить, зокрема, й рішення Транслітераційної комісії під головуванням В. Німчука.

Причини таких дій авторів [1] лежать на поверхні: не вистачає аргументів, але дуже хочеться, щоб своє було зверху. У роботах [2; 4–17] ми переконливо довели правильність нашого способу транслітерації. А в науці прийнято, що коли автори не згодні з результатами інших дослідників, вони повинні детально пояснити недоліки своїх попередників і довести, що їхня робота чимось краща. Але цього не було зроблено.

На жаль, це не єдиний випадок неетичної поведінки Богдана Рицаря та співавторів. Усе почалося з доповіді Романа Рожанківського на 4-й МНК «Проблеми української науково-технічної термінології» 1996 року у Львові [3]. А в 1998 році ТК СНТТ на чолі з Б. Рицарем став на заваді участі України в розробленні міждержавного транслітераційного стандарту *СИБИД*, а натомість, разом із нововиниклим Інститутом фундаментальних досліджень, розповсюджував як свій проект стандарту компілятивну розробку в обхід прийнятої процедури (див. статтю «Проблеми впровадження української латиниці», «Урядовий кур'єр», 3 вересня 1998 р. а також [16]). І зараз ТК СНТТ видає

себе за офіційних розробників транслітераційного стандарту, поширюючи неправдиву інформацію в МВС України, в МОН України (на Всеукраїнській нараді «Сучасний стан термінознавства...» 26 травня 2009 року) та в інших інституціях. На нашу думку, такі дії голови ТК СНТТ Б. Рицаря та його колег є фактом зловживання службовим становищем у власних інтересах. І стаття [1] є логічним продовженням не дуже легітимних дій її авторів, які будь-якою ціною хочуть стати розробниками транслітераційного стандарту.

Нас дивує, що видання, яке вважається ВАКівським, систематично допускає такі речі, що виходять далеко за межі морально-етичних норм. Хто був рецензентом згаданої статті? Ці люди або зовсім не компетентні в галузі, або ж зумисне потурають таким негарним діям авторів [1]. Куди дивився головний редактор? У будь-якому випадку це недопустимо для журналу заявленого рівня. Тому сподіваємося, що редколегія зробить належні висновки.

Таблиця 1.

Східнослов'янська латиниця з діакритичними знаками

Кирилиця	Латиниця		
	Білоруська	Російська	Українська
а А	a A	a A	a A
б Б	b B	b B	b B
в В	v V	v V	v V
г Г	ǰ Ę	g G	ǰ Ę
ґ Г	– –	– –	g G
д Д	d D	d D	d D
е Е	e E	e E	e E
є Є	– –	– –	ë È
ё Ё	ë È	ë È	– –
ж Ж	ž Ž	ž Ž	ž Ž
з З	z Z	z Z	z Z
и И	– –	i I	y Y
і І	i I	– –	i I
ї Ї	– –	– –	ï Ì
й Й	j J	j J	j J
к К	k K	k K	k K
л Л	l L	l L	l L
м М	m M	m M	m M
н Н	n N	n N	n N
о О	o O	o O	o O
п П	p P	p P	p P
р Р	r R	r R	r R
с С	s S	s S	s S
т Т	t T	t T	t T
у У	u U	u U	u U
ў Ў	w W	– –	– –
ф Ф	f F	f F	f F
х Х	x X	x X	x X
ц Ц	c C	c C	c C
ч Ч	č Č	č Č	č Č
ш Ш	š Š	š Š	š Š
щ Щ	– –	ŝ Ŝ	ŝ Ŝ
ъ Ъ	– –	‘ ‘	– –
ы Ы	y Y	y Y	– –
э Э	ê Ê	ê Ê	– –
ю Ю	ü Ü	ü Ü	ü Ü
я Я	ä Ä	ä Ä	ä Ä
ь Ь	j J*	j J*	j J*
‘	‘	–	‘

* – після приголосних

Система транслітерації без діакритичних знаків

А а - A a	Б б - B b	В в - V v	Г г - Gh gh	Ґ ґ - G g
Д д - D d	Е е - E e	Є є - Je je	Ж ж - Zh zh	З з - Z z
И и - Y y	І і - I i	Ї ї - Ji ji	Й й - J j *	К к - K k
Л л - L l	М м - M m	Н н - N n	О о - O o	П п - P p
Р р - R r	С с - S s	Т т - T t	У у - U u	Ф ф - F f
Х х - Kh kh	Ц ц - C c	Ч ч - Ch ch	Ш ш - Sh sh	Щ щ - Shh shh
Ю ю - Ju ju	Я я - Ja ja	Ь ь - J j **		

* – на початку слова, після голосних та апострофа; ** – після приголосних

1. Рицар Богдан, Рожанківський Роман, Микульчик Роман. Транслітерування українських текстів з кирилицю в латиницю. – Вісник національного університету «Львівська політехніка», серія «Проблеми української термінології». – 2008, № 620, с. 55–61; 2. Вакуленко Максим. Українська латинка: правильне відтворення наших власних назв / Тези 3-ої Міжнародної наукової конференції «Проблеми української науково-технічної термінології». Львів, 20–23 вересня 1994 р. С. 118–119; 3. Рожанківський Роман. До проєкту універсальної таблиці українсько-латинської транслітерації / Тези 4-ої Міжнародної наукової конференції «Проблеми української науково-технічної термінології». Львів, 17–20 грудня 1996 р. С. 70–72; 4. Вакуленко Максим. Правопис – друга натура? – Українська мова і література в школі, 1993, № 11. – С. 59–61; 5. Вакуленко М.О. Українська латинка: відтворення без спотворення / Доповіді та повідомлення Міжнародної наукової конференції «Відтворення українських власних назв (антропонімів і топонімів) іноземними мовами», Київ, 7–8 грудня 1993 року. – Київ, 1995. – С. 48–52; 6. Вакуленко М.О. Як записувати українські власні назви латинкою. – Вісник геодезії та картографії, 1995, № 1(3), с. 68–72; 7. Вакуленко М.О. Українська латиниця: історія та перспективи / Тези доповідей та повідомлень Всеукраїнської науково-практичної конференції з топоніміки «Створення національного інформаційного банку географічних назв». Київ, 30 жовтня – 3 листопада 1995 р. С. 8–9; 8. Білодід Олесь, Вакуленко Максим, Вакуленко Олег, Корнілов Михайло, Нерознак Сергій. Комп'ютерна програма «Українська латиниця» / Тези 4-ої Міжнародної наукової конференції «Проблеми української науково-технічної термінології». Львів, 17–20 грудня 1996 р. С. 75; 9. Вакуленко Максим. Транслітераційний стандарт як доповнення до українського правопису / Матеріали II Всеукраїнської наукової конференції «Українська термінологія і сучасність». Київ, 1997. С. 237–238; 10. Вакуленко М.О. Кирилично-латиничний транслітераційний стандарт – доповнення до українського правопису / Статті та тези за матеріалами VII Всеукраїнської ономастичної конференції «Питання сучасної ономастики». Дніпропетровськ, 1–3 жовтня 1997 року. С. 203–204; 11. Вакуленко Максим. Українська латиниця як стандартизоване доповнення до українського правопису. – Бібл. вісник, 1998, № 2, с. 10–12; 12. Вакуленко Максим. Штрихи до фасаду державної мови. – Вісник Книжкової палати, 1998, № 10. – С. 16–17; 13. Вакуленко М.О. Восточнославянская латиница в международном контексте. – Slavija, Praha, 1998; 14. Vakulenko M.O. Transliteration Through a Slavonic Latin Alphabet: Saving Information and Expenses. – Вісник Київського лінгвістичного університету. – Серія Філологія. – Т.2, №1 (1999). – С. 85–94; 15. Вакуленко Максим. Наукові засади відтворення запозичених та іншомовних слів: інваріантна транскрипція і транслітерація. – Вісник Книжкової палати, 1999, №10, с. 6–9, №11, с. 15–18; 16. Вакуленко Максим. Українська латиниця чи львівська? – Вісник Книжкової палати, №9 (50), вересень 2000, с.14–15; 17. Vakulenko, Maksym. Simple-correspondent transliteration through a Slavonic Latin alphabet. – Journal of Language and Linguistic Studies. – Volume Three, Issue Two – September 2004, pp. 213 – 228; 18. Вакуленко Максим. На зло ворогам... – або кілька коментарів до нового старого мовознавчо-правописного процесу. – Вісник НАН України, № 11, 2005, с.64–67; 19. Вакуленко Максим Олександрович, Вакуленко Олег Васильович, Білодід Олесь Іванович, Корнілов Михайло Юрійович, Нерознак Сергій Вячеславович. Комп'ютерна програма «Взаємнооднозначне комп'ютеризоване перетворення українських текстів із кирилиці в латиницю і навпаки методом транслітерації (українська латиниця)». – Свідчення № 21 про державну реєстрацію прав автора на твір. – Державне агентство України з авторських і суміжних прав, 13 листопада 1995 року.